GUY SERBAT, *Cas et fonctions. Etude des principales doctrines casuelles du Moyen Âge à nos jours*. Paris, Presses Universitaires de France, 1981, 211 p. (Linguistique nouvelle)

Cartea lui Guy Serbat este o excelentă lucrare de sinteză asupra principalelor doctrine privitoare la teoria cazurilor, începînd cu antichitatea (greco-)latină, trecînd prin evul mediu și sfîrșind cu cele mai semnificative din perioada actuală.

Originalitatea lucrării pe care o prezentăm constă în primul rînd în însăși sistematizarea de o remarcabilă claritate a numeroaselor și — în multe privințe — destul de divergentelor, dacă nu chiar contradictoriilor, puncte de vedere formulate de-a lungul timpului cu privire la categoria cazului. Nu este lipsit de importanță, în această ordine de idei, să atragem atenția asupra faptului că problema pe care categoria cazului o pune înaintea cercetătorului este una dintre cele mai spinoase. Dificultatea ei constă, poate, în primul rînd, în aceea că atît semnificația generală a categoriei, cît și semnificația fiecărui membru al ei (= a fiecărui caz în parte) este foarte greu de captat într-o formulare satisfăcătoare. Dovada acestei dificultăți o face, credem, însăși marea v a r i e t a t e a doctrinelor cazuale, ca și faptul că diversele teorii ale cazului care s-au formulat în decursul timpului n-au fost de natură să ofere soluții care să întrunească adeziunea unei întregi majorități.

Concluzia generală pe care G.S. o trage din examenul critic al diverselor doctrine este că singurul progres autentic este acela din domeniul cunoașterii f a p t e l o r (aportul neogramaticilor în această privință este considerat, pe bună dreptate, decisiv) (p. 203); în ce privește însă t e o r i a (adică e x p l i c a ț i a, în terminologia adoptată de G.S.), aceasta a fost adusă în impas de către „totalismul" structuralist (inclusiv cel chomskyan) (p. 204).

Vorbind despre originalitatea monografiei pe care o discutăm, nu putem să nu relevăm valorificarea extensivă a doctrinelor m e d i e v a l e referitoare la categoria cazului, aceasta cu atît mai mult cu cît textele considerate sînt greu accesibile, puțin cunoscute și discutate (este vorba de *Grammatici daci*, danezii Iohannes, Simon, Boethius etc.). Este meritul lui G.S. de a ne fi pus la îndemînă o expunere ordonată, limpede și critică a principalelor puncte de vedere ale scolasticii medievale cu privire la sistemul cazual.

În sfîrșit — dar nu în ultimul loc în ordinea importanței — contribuția originală a monografiei lui G.S. trebuie găsită în examenul critic de cele mai multe ori adînc și judicios al stadiului actual în care se află teoria cazurilor, examen care ne readuce în minte magistrala expunere similară făcută cu aproape cinci decenii în urmă de Louis Hjelmslev în primul volum al lucrării sale consacrate categoriei cazului. În ciuda unor rezerve pe care le avem (v. mai jos) și care vizează, într-un anumit sens, însăși baza teoretică a aprecierilor lui G.S., monografia pe care o discutăm aici are — poate tocmai prin aceasta — calitatea de a supune încă o dată reflecției cititorului înseși fundamentele unei posibile teorii a cazurilor.

Cartea cuprinde o *Introducere* în care se face o privire de ansamblu asupra contribuției gramaticilor greci și latini la teoria sistemului cazual (al limbii latine) cu specială privire asupra lucrărilor lui Dionysius Thrax, Varro și Priscian (p. 9—17), urmată de trei secțiuni: prima, intitulată *Du Moyen Âge au XVIIIe siècle : l'âge spéculatif* (p. 19—74), este împărțită în următoarele capitole : I, *Conceptions médiévales du système casuel* (p. 19—38), II, *Sanctius et Scioppius : la raison contre l'usage au XVIe siècle* (p. 39—57), III, *Les grammaires de Port-Royal et le courant rationaliste* (p. 58—73). A doua parte este intitulată *Le XIXe siècle : l'espace et le temps ouverts à la grammaire* (p. 75—95) și cuprinde un singur capitol, mai dezvoltat, anume IV, *Les néo-grammairiens et la syntaxe des cas* (p. 75—95); partea a treia a lucrării, intitulată *Les structuralismes, l'âge « totaliste »* (p. 97—205) — cea mai extinsă dintre cele trei părți ale monografiei— , cuprinde următoarele capitole: V, *Le cercle de Copenhague : « La catégorie des cas » de L. Hjelmslev* (p. 97—110), VI, *Le cercle de Prague : « Signification d'ensemble des cas en russe » selon Roman Jakobson* (p. 111—129), VII, *Jerzy Kurylowicz sur les cas latins : une théorie ancienne sous des dehors structuralistes* (p. 130—143), VIII, *Les structures d'actance chez les disciples allemands de Lucien Tesnière* (p. 145—166), IX, *La syntaxe « fonctionnaliste » : André Martinet et son école* (p. 167—183), X, *Le générativisme : « The case for case » de Ch. J. Fillmore* (p. 194—202).

Lucrarea se încheie cu un capitol de concluzii (p. 203—205).

După cum se observă, atît titlurile celor trei secțiuni, cît și titlurile celor zece capitole sînt astfel formulate încît ne sugerează cu destulă claritate nu numai problematica abordată, ci și caracterizarea generală a teoriilor discutate (nu lipsesc nici formulării polemice, cum este titlul cap. VII, unde se discută teoria lui J. Kuryłowicz ; teoriile lui Sanctius și Scioppius reprezintă „rațiunea împotriva uzului") : prima perioadă, în legătură cu care se discută doctrinele

medievale, este considerată „speculativă"; secolul al XIX-lea — dominat de neogramatici — reprezintă un fel de recuperare a spațiului și timpului de către gramatică (întrucît, din antichitate și pînă în sec. al XIX-lea, așa cum autorul subliniază pe întreg parcursul secțiunilor consacrate perioadelor precedente, gramaticii ignoră atît relațiile diacronice, cît și diversitatea spațială a limbilor); structuralismul reprezintă „vîrsta totalistă", adică vîrsta în care faptele acumulate sînt subsumate ideii de structură.

Cu scopul de a face cît mai clar pentru cititorul acestor rînduri punctul de vedere din care sînt prezentate diversele doctrine, menționăm, în continuare, cîteva din aprecierile pe care G.S. le face asupra teoriilor discutate și care se găsesc expuse în paragrafele conclusive ale fiecăruia dintre capitole.

Gramaticii latini nu ne dau o idee clară asupra sintaxei (cazurilor) (p. 16). Aceasta din cauză că „leurs vues sont principalement sémantiques, ou plus précisément ils érigent en « valeur » (*uis*) propre du cas un trait sémantique évident de tel énoncé dans lequel il est employé" (p. 16). Contraexemplele sînt ignorate sau asimilate în mod forțat valorilor odată stabilite.

Autorii latini ignoră complet perspectiva diacronică. Datele la care acești gramatici se referă au pentru ei aceeași valoare sincronică independent de faptul dacă sînt arhaice sau în afara regularităților sistemului sau sînt bine structurate și productive (p. 16—17). Un repros asemănător va fi făcut și scolasticilor (p. 36). În sfîrșit, G.S. observă: „La vue des auteurs est constamment voilée par l'écran du grec" (p. 17).

Gramaticii evului mediu văd în gramatică o „știință speculativă": „De la science, elle possède les principes, les méthodes; elle en possède aussi la pérennité et l'universalité. Une fois établie, elle doit valoir pour tous ces phénomènes accidentels que sont les langues superficiellement différentes, dispersées dans le temps et dans l'espace" (p. 37).

Efortul de teoretizare lasă în plan secund observația faptelor concrete. G.S. observă: „Pour établir des lois générales, il est évidemment plus facile de partir d'un corpus simplifié, au risque de mutiler la réalité" (p. 37).

Aportul gramaticilor scolastice este astfel caracterizat în concluzie: „la spéculation demeure certes, mais l'acquis grammatical est bien menu dans le tamis de l'histoire" (p. 38).

Cu privire la reacția antiscolastică, G.S. scrie: „Des deux idées-force du mouvement anti-scolastique, *usus* et *ratio*, c'est d'abord l'*usus* qui a pris le dessus. Maintenant, vers le milieu du XVIe siècle, c'est la *ratio* qui l'emporte" (p. 56). Și mai departe: „On voit une qualité de « simplicité » — et donc une preuve de rationalité — dans la pauvreté même du corpus des règles générales. Or, celles-ci ont été déduites d'une observation intuitive de faits *peu nombreux* [subl. autorului], érigés *ensuite* [idem] en principes et réappliqués avec détermination à *l'ensemble* [idem] du langage" (p. 56).

Conform opiniei lui G.S., „rațiunea-natură" apare la gramaticii raționaliști în locul metafizicii presupuse de logica scolasticilor medievali (p. 57). De aici concluzia: „les traits généraux de cette nouvelle grammaire reproduisent ceux de l'ancienne" (p. 57).

Gramaticile de la Port-Royal (din secolul al XVII-lea) sînt considerate un fel de „prelungire" a gramaticilor raționaliste din secolul precedent: „Après avoir examiné au chapitre précédent les grammaires latines de Sanctius et de Scioppius — témoins du courant rationaliste spéculatif qui se développe depuis Scaliger—, il serait fastidieux d'exposer point par point le contenu de la *Nouvelle Méthode* [...], tant Lancelot répète ses prédécesseurs" (p. 58).

Criticile pe care G.S. le aduce doctrinelor de orientare structuralistă din secolul al XX-lea sînt esențial asemănătoare cu cele adresate gramaticilor scolastici medievali, raționaliștilor secolului al XVI-lea și gramaticilor de la Port-Royal, ca simple continuări ale gramaticilor de tip raționalist. Fără a intra în detaliile argumentării, fără a ne opri asupra criticilor care se referă exclusiv la o anumită doctrină sau la anumite aspecte particulare și fără a ne referi la faptele de limbă discutate, aceste critici se reduc la următoarele:

(1) Se ignoră faptele sau se forțează interpretarea acestora pentru salvarea generalității sistemului. Sistemul se „impune" deci faptelor.

(2) Diversele teorii structuraliste sînt considerate de G.S. ca bazîndu-se pe o schemă oarecum preconcepută și nu pe observarea faptelor.

(3) Limba în general și — implicit — gramatica reprezintă un obiect de o natură diferită de a tuturor celorlalte obiecte studiate de alte științe.

Iată cîteva caracterizări semnificative:

Cu privire la doctrina lui Hjelmslev: „Hjelmslev, comme bien d'autres, ramène une matière difficile, disparate, complexe, celle de la langue, aux figures les plus simples de la géometrie [...] La transposition mutilante de la grammaire en schémas géométriques a l'air d'une procédure magique visant à doter la première de la rigueur scientifique de la deuxième. La géometrie n'est ici qu'un lit de Procuste..." etc. etc. (p. 107); sau, în sfîrșit, referitor la

ideea lui H. că obiectele lingvisticii sînt de același ordin cu obiectele oricărei științe : „Assimilation très contestable" (p. 110).

Cu privire la doctrina lui Jakobson : „Beaucoup plus sémantique que syntaxique, vainement « totaliste », soucieux d'un binarisme très élaboré dans sa forme, mais naïf au fond et inadéquat, le *Beitrag* de Jakobson est peu utilisable, mais reste un témoignage de choix sur un structuralisme qui couvre ses tâtonnements d'une fallacieuse rigueur" (p. 129).

Cu privire la teoria lui Kuryłowicz : „Le défaut de Kuryłowicz — défaut commun à bien des structuralistes de sa génération — est de simplifier les faits pour mieux les ordonner [...] On a vu que le système apparemment très simple du maître polonais ne fonctionne pas" (p. 143).

Cu privire la teoria lui Fillmore : „Elle ne diffère pas des doctrines qui proposent un ensemble de *Grundbedeutungen* (ou de *Gesamtbedeutungen*, ou de *Grundbegriffe*). D'une façon encore plus systématique, Fillmore accole par principe à tout nom, un « K » porteur de sa « valeur casuelle profonde »" (p. 202) ; sau : „Il laisse dans l'ombre une masse de données essentielles [...] Mais surtout il tombe, comme d'autres, dans cette erreur singulière pour un chercheur en syntaxe, qui est de délaisser les phenomènes proprement syntaxiques" (p. 202).

Singurele teorii considerate a reprezenta un progres real în elucidarea problemei cazurilor sînt cele ale neogramaticilor secolului al XIX-lea, în măsura în care aceștia manifestă o rigoare necunoscută epocilor precedente în observarea, examinarea și ordonarea unui mare număr de fapte de limbă.

Deși funcționalismul școlii lui A. Martinet nu conține o teorie explicită a cazurilor, ci mai mult o tratare a unor chestiuni legate într-un fel sau altul de problema cazului (structura frazei, noțiunile de subiect, obiect etc.), G.S. îi consacră totuși un întreg capitol din monografia pe care o discutăm, de fapt singurul capitol din secțiunea a treia a cărții (dedicată structuralismului) în care intoleranța demolatoare este mult atenuată, dacă nu chiar inexistentă.

Am putea spune acum, la sfîrșitul acestei sumare treceri în revistă a opiniilor autorului, că în cartea pe care o discutăm sînt puse în discuție înseși fundamentele gîndirii lingvistice. În această ordine de idei, ne permitem să facem cîteva observații, întrucît acceptarea sau respingerea punctelor de vedere formulate de G.S. cu privire la diversele doctrine cazuale depinde de acceptarea sau respingerea fundamentării teoretice (explicite sau implicite) a aprecierilor autorului.

(1) Reprezintă un loc comun ideea că orice știință nu poate fi decît a generalului (sau, altfel spus, că o știință a particularului nu există). Pe de altă parte, este util, credem, să atragem atenția asupra faptului că, în științele empirice (dintre care face parte și lingvistica), la generalizare se ajunge după observarea unui număr invevitabil finit de obiecte și situații. În aceste condiții, orice generalizare — nu numai cele bazate pe o viziune structurală — implică, din principiu, o posibilă inadecvare la unele date ale observației ; altfel spus, orice generalizare poate să nu dea seamă în mod corect de un număr de situații, anume de unele dintre acelea care nu au servit ca bază observațională a generalizării. Sîntem deci constrînși să admitem că orice generalizare este, într-un anumit grad, „procustiană" — ca să folosim un termen favorit tuturor celor ce contestă valoarea unei anumite generalizări, inclusiv G.S.

A spune, în aceste condiții, pur și simplu că o anumită generalizare este inacceptabilă pentru că nu convine sau nu explică o serie de date ale observației dintr-un domeniu este o afirmație total lipsită de interes. Mai mult, consecința mai îndepărtată a unei astfel de poziții nu poate fi alta decît aceea de a renunța la orice generalizare.

Or, revenind la observațiile critice ale lui G.S., observăm că acestea se subsumează în fond punctului de vedere a cărui legitimitate este, așa cum am încercat să arătăm sub acest punct, îndoielnică : G.S. confruntă doctrinele scolastice medievale, pe cele raționaliste, gramaticile de la Port-Royal, doctrinele lui Hjelmslev, Kuryłowicz, Jakobson etc. cu un număr de date observaționale — nu totdeauna același, lucru important, după cum vom vedea în observațiile de mai jos — și ajunge la constatarea — cu totul de așteptat, de altfel, — că nici una dintre acestea nu acoperă toate faptele, motiv pentru care nici una dintre acestea nu se dovedește a fi satisfăcătoare pentru același motiv : că sînt „procustiene".

Inutil să insistăm asupra absenței oricărei nuanțări, absență care lezează însăși intuiția noastră : căci într-un anumit fel nu ne satisface faptul că Smaragdus justifică în 805 existența a 8 părți de vorbire prin aceea că cifra 8 se întîlnește frecvent în textele sacre (p. 21) și în cu totul altfel nu ne satisface semanticismul binarist al lui Jakobson.

(2) Dacă admitem că orice generalizare (formulată în termenii unei teorii coerente, cu un caracter formal mai accentuat sau mai puțin accentuat) se face cu asumarea riscului ca

această generalizare să nu convină t u t u r o r faptelor supuse observației, atunci trebuie să admitem și ideea că atunci cînd dispunem de două „generalizări" (teoretice), G_1, G_2, asupra aceluiași domeniu, una dintre ele poate fi mai comprehensivă, deci poate avea o capacitate explicativă mai mare decît cealaltă. În aceste condiții, interesant nu este (așa cum am încercat să arătăm sub (1)) să spunem că nici G_1, nici G_2 nu explică un număr de fapte observate în domeniul D, ci interesant este să arătăm că datele observaționale $d_1, \ldots d_n$ din D își găsesc explicația în G_1 — să spunem — și nu-și găsesc o explicație convenabilă în G_2. În aceste condiții ajungem la o e v a l u a r e a celor două generalizări, din punctul de vedere al capacității lor explicative. Pentru a ajunge însă la o astfel de ierarhizare valorică, este necesară raportarea sistematică a celor două generalizări la a c e l e a ș i date observaționale.

În discutarea diverselor teorii ale cazului, G.S. nu urmează însă — așa cum arătam sub (1) — această cale : cazurile de inadecvare sînt discutate în raport cu fiecare doctrină în parte, fără nici o preocupare pentru omogenitatea datelor considerate. În aceste condiții, orice tentativă de e v a l u a r e c o m p a r a t i v ă a capacității explicative a teoriilor devine imposibilă. Autorul se rezumă la concluzia banală că, în raport cu fiecare teorie, există un număr de fapte (cîte și care î n c o m p a r a ț i e c u cele invocate în raport cu celelalte teorii?) pe care nu le explică în mod convenabil.

(3) Într-un anumit sens, carențele metodologice semnalate sub (1) și (2) sînt ale lingvisticii în general, și nu numai ale lucrării pe care o discutăm. Aceasta este — credem — una dintre explicațiile faptului că pentru cititorul monografiei lui G.S., ca și pentru cel ce parcurge un număr destul de mare de lucrări din diversele domenii ale lingvisticii, este greu să ajungă la o imagine clară pe de o parte asupra achizițiilor teoretice acceptate ca bază a unor noi achiziții teoretice, pe de altă parte asupra progresului cunoașterii în domeniul generalizărilor explicative. Singurele elemente care „trec" de la o teorie mai veche la una mai nouă sînt cele care aparțin colecției de fapte observate. Fiecare nouă teorie — cu rare excepții — își alcătuiește demersul constructiv de la început, fără o prealabilă încercare de valorificare a teoriilor care au precedat-o. Este suprinzător faptul că încercarea transformaționaliștilor de a corecta această stare de lucruri prin tentativa de a stabili în mod explicit relația (nu genetică, ci tipologică) propriei lor teorii cu teoriile mai vechi (în speță, cu gramaticile de tip Port-Royal) este privită de G.S. cu o profundă și nejustificată rezervă critică. Mai mult, la p. 69—73, G.S. argumentează în mod meticulos împotriva ideii lui Chomsky că „La « linguistique cartésienne » aurait [...] énoncé quatre idées fondamentales pour la grammaire générative transformationnelle" (p. 69), insistînd fie asupra deosebirilor dintre cele două gramatici (ca și cum acestea ar fi fost de așteptat să fie identice !), fie arătînd că unele puncte comune nu au a face cu cartezianismul, ci cu gramaticile de la Port-Royal și cele anterioare.

Pe aceeași linie de gîndire, G.S. consideră că teoria lui Fillmore „ne diffère pas des doctrines qui proposent un ensemble de *Grundbedeutungen* (ou de *Gesamtbedeutungen*, ou de *Grundbegriffe*)" (p. 202).

Faptul că o doctrină p o r n e ș t e d e l a una care a precedat-o îl face pe G.S. să considere că cele două doctrine sînt identice.

(4) În cazul teoriilor cu un caracter formal mai pronunțat, cum este glosematica sau binarismul jakobsonian, incapacitatea lor de a explica anumite fapte este pusă pe seama caracterului formal al teoriei și a incompatibilității dintre natura faptului lingvistic și o teorie mai mult sau mai puțin formală, ignorîndu-se cu desăvîrșire caracterul prin definiție limitat al o r i c ă r e i generalizări (cf. aici mai sus sub (1)).

Chestiunea mai poate fi pusă însă și altfel. „Deductivismul" lui Hjelmslev sau „binarismul" lui Jakobson nu reprezintă altceva decît principii care asigură coerența logică a teoriilor respective : posibilitatea de a prezenta rezultatele în termenii unor diagrame simetrice sau ai unor figuri geometrice nu este decît un fel de „produs secundar" al acestei structurări logice. În aceste condiții, ce sens poate avea teza că, prin însăși natura lor, faptele de limbă nu se lasă captate în termenii unor astfel de teorii? Că, datorită naturii lor, despre faptele de limbă nu se poate vorbi în mod coerent? Și mai mult : dat fiind că o teorie care nu este articulată logic nu este o teorie, înseamnă oare că G.S. (ca și alți critici ai „spiritului de sistem") aderă la părerea că nici nu există și nici nu este posibilă o t e o r i e a faptelor de limbă?

Cele arătate sub (1)—(4) vizează — după cum spuneam și la începutul rîndurilor de față — m e t o d a abordării critice a doctrinelor discutate de G.S., și nu conținutul însuși al acestei critici. Ne-am oprit asupra acestui aspect deoarece considerăm că, în stadiul actual de evoluție a reflecției lingvisticii asupra ei înseși, o lucrare de tipul celei discutate este ținută să aducă o contribuție efectivă la dezvoltarea metateoriei lingvistice. Or, o astfel de contribuție nu este — credem — posibilă în condițiile în care oarecum „se trece peste" anumite principii de metodă. Acesta este și motivul pentru care — după părerea noastră — la

sfîrșitul lucrării cititorul rămîne cu ideea (evident falsă !) că, în fond, din secolul al XII-lea și pînă azi nu a fost spus nimic valabil în ce privește teoria cazurilor, iar ceea ce s-a spus în secolul al XII-lea nu poate fi luat în serios. Cu o singură excepție : contribuția neogramaticilor. Dar contribuția lor este apreciată nu ca aport t e o r e t i c în primul rînd, ci ca aport decisiv în domeniul cunoașterii faptelor.

București, februarie 1984 *Emanuel Vasiliu*

GUIDO BONELLI, *Struttura del significato e ordine frasale in latino. Questioni linguistiche e applicative.* Torino, G. Giappichelli, 1981, 103 p., L. 6500.

Pornind de la constatarea că (vezi *Introduzione. Il latino „impossibile"*) mulți elevi ai liceelor clasice întîmpină, chiar și în ultimul an de studiu, dificultăți în citirea autorilor latini și, mai ales, în traducerea unui text italian într-o latină acceptabilă, autorul își propune să examineze motivele acestor fenomene. El supune discuției în primul rînd situația specială a latinei, care, spre deosebire de limbile moderne, nu este vorbită. Or, deprinderea limbii scrise și a unui stil literar trebuie să urmeze sau, cel puțin, să fie concomitentă cu învățarea limbajului curent, și nicidecum s-o preceadă. La aceasta se adaugă „deosebirea totală a structurii" celor două limbi : latina și italiana.

În domeniul lexicului (Cap. I. *L'alterità semantica italiano—latino*), pe de o parte, polisemia uneori aproape inextricabilă (de ex. *ratio, auctoritas, prudentia, consilium* etc.), pe de altă parte, lipsa unor corespondente pentru numeroși termeni frecvent vehiculați în limbile moderne (ital. *ufficio, mondo* ș.a.) impun enunțului în latină o organizare semantică diferită, datorită în mare măsură necesității de a se recurge des la perifraze, operație deloc ușoară pentru elevi.

De altfel, transpunerea în latină, mai ales în cea clasică, a unor texte contemporane are un caracter artificial datorită, mai cu seamă, schimbărilor la nivel lexical, ca urmare a unei evoluții de aproape două milenii a limbii acestora din urmă. Deosebirile esențiale, lacunele inerente, ce ridică, între altele, problema mult dezbătută „qua ratione in latinum conuertendae sint uoces technicae", ca și faptul că vocabularul nu s-ar putea completa în diferitele lui compartimente decît „per decreto accademico" constituie, după G.B., principalele impedimente în încercările de reviviﬁcare a limbii latine (p. 15—28).

Dintre deosebirile ce țin de morfosintaxă (Cap. II. *L'alterità frasale italiano—latino*), autorul relevă numărul relativ mare al mărcilor cazuale, ce permit latinei multă libertate în topică. În baza unei generalizări, după noi discutabile, G.B. extinde asupra tuturor limbilor romanice ponderea ce îi revine în limba italiană topicii ca mijloc de subordonare (p. 33). Dintre obiecțiile ce le-am putea aduce semnalăm una singură : cine cunoaște limba română nu întîmpină greutăți dacă, de exemplu, complementul direct (*Caesarem*) este așezat în fața predicatului ; el nu trebuie „să-l așeze după verb" (p. 35).

Paralelismul dintre latină și germană, amintit la p. 36, s-ar fi cerut mai pe larg prezentat, pentru a se stabili, pe bază de date concrete, în ce măsură limba literară germană, calificată de autor drept enorm de complicată și foarte îndepărtată de *Umgangssprache*, este avantajată, față de latină, prin existența limbajului curent. Relevante în acest sens ar fi fost mai ales precizările cu privire la proporția elevilor care ajung să decodeze, fără ezitări și greșeli, enunțurile complexe într-o lucrare germană, de factură literară sau științifică.

Dacă, preocupat de problemele generate de multe dintre fenomenele sintactice, G.B. a insistat asupra greutăților, s-ar fi cuvenit să semnaleze și rolul lor formativ, căci tocmai structurile (ca, de ex., genitivul caracterizării), care, potrivit părerii autorului, în enunțuri mai ample „reușesc să se camufleze și să se ascundă" (p. 42), sînt, credem, acelea care contribuie la disciplinarea gîndirii elevului și îi dezvoltă — firește, pe bază de exercițiu — deprinderea aplicării adecvate a regulilor gramaticale. De asemeni, structurile pentru a căror „înțelegere și rezolvare" nu este suficientă „învățarea sintaxei normative" (p. 43) sînt de cea mai mare utilitate, deoarece îl obligă pe traducător să caute și să descopere conexiuni a căror sesizare se întemeiază, în primul rînd, pe logică și perspicacitate.

Dat fiind că fraza latină se decodează greu din cauza organizării ei, ce reclamă o examinare atentă a raporturilor sintactice, dar că diferitele construcții se recunosc destul de ușor într-o topică similară cu cea a limbii italiene, autorul consideră de prisos „studiul unui catalog, al unei liste de funcții sintactice distribuite pe categorii : folosirea nominativului, folosirea genitivului etc." (Cap. III. *Critica del libro di „sintassi"*, p. 48—49 ; cf. și p. 50 : „lo